

Το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού και ο ρόλος του στην εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας

Δимитριос Ρυμнос

Резюме: В контекста на културната, политическата и икономическата глобализация въздействието на дадена култура върху друга се забелязва на първо място в езика. Гръцкият език, както всеки друг език, съществува и се развива, използвайки влиянието на други езици.

Статията разглежда езиковите заемки и ролята им за развитието на гръцкия език. Предлага примери и анализира произхода на тези думи проникнали в гръцкия език през неговото хилядолетно съществуване. Акцентира, че заемките не представляват заплаха за езика до момента, в който се използват правилно, балансирано и обосновано.

Η γλώσσα αποτελεί ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της ιστορίας, του πολιτισμού και της ταυτότητας ενός λαού γενικότερα. Δεν πρέπει ωστόσο να ξεχνάμε ότι είναι ένας ζωντανός οργανισμός και έχει ανάγκη από συνεχή ανανέωση και εμπλουτισμό.

Οι νέες λέξεις δημιουργούνται είτε μέσα από τονθησαυρό της ίδιας της γλώσσας είτε ως προϊόντα δανεισμού από άλλες γλώσσες. Κάθε φορά που μία έννοια «παλιώνει», ή «ξεπερνιέται», γιατί τα αντικείμενα αναφοράς σταματούν να υφίστανται (ατμόπλοιο, άμαξα κτλ.) δίνει τη θέση της σε μια νέα έννοια που τη δηλώνει μια νέα λέξη (ταχύπλοο σκάφος, αυτοκίνητο κτλ.).

Από τη στιγμή που οι ομιλητές μιας γλώσσας έρχονται σε επαφή με ομιλητές μιας άλλης παρουσιάζεται ένα φαινόμενο που υπήρξε και θα υπάρχει σε όλες τις γλώσσες, ο γλωσσικός δανεισμός. Ακόμη και στα παλαιότερα σωζόμενα γραπτά κείμενα οποιασδήποτε γλώσσας, πιστοποιείται η ύπαρξη δανείων και αυτό γιατί οι πολιτισμικές σχέσεις και ανταλλαγές μεταξύ ανθρώπινων ομάδων και κοινωνιών είναι ένα γεγονός που ξεκίνησε πολύ πριν εμφανιστεί η γραφή.

Αυτό σημαίνει ότι το φαινόμενο των γλωσσικών δανείων είναι κοινό σε όλες τις γλώσσες, ακόμη και στις μέρες μας. Είναι γεγονός ότι

στεγανά μεταξύ των γλωσσών δεν υπάρχουν. Όλες οι γλώσσες δανειζουν και δανείζονται για να καλύπτουν τις ανάγκες του λεξιλογίου τους. Αυτό φυσικά δε σημαίνει ότι όλες οι γλώσσες έχουν δανεισθεί ή έχουν δανείσει τον ίδιο αριθμό λέξεων και κυρίως της ίδιας αξιολογικής σημασίας. Άλλη βαρύτητα έχει ο δανεισμός των λέξεων «σουπερμάρκετ», «τσεκ», «φαστφουντάδικο» ή «ντολμάς», «κεμπάπ» και άλλη βαρύτητα ο δανεισμός των λέξεων: δημοκρατία, φιλοσοφία, αρτηρία, ποίηση, θέατρο, ιστορία κτλ. Ενώ δηλαδή ο αριθμός των λέξεων μπορεί να μετρηθεί, η αξιολογική σημασία των λέξεων είναι δύσκολο να βαθμολογηθεί. Παρ' όλα αυτά όμως υπάρχουν δυο κριτήρια με τα οποία μπορούν να αξιολογηθούν: το πρώτο είναι η «αντοχή τους στο χρόνο» και το δεύτερο «ο αριθμός των παραγώγων» που έχουν δημιουργηθεί από την κάθε λέξη.

Όσον αφορά τη δίοδο μέσω της οποίας γίνεται ο δανεισμός, μπορούμε να διακρίνουμε τον λαϊκό από τον λόγιο δανεισμό. Ο λαϊκός δανεισμός σχετίζεται με λέξεις οι οποίες περνούν από τη μια γλώσσα στην άλλη με τον προφορικό λόγο, τις κληρονομημένες. Συνέπεια είναι εκείνοι που ομιλούν μια γλώσσα, που δέχεται το δάνειο, να προσπαθούν να προσαρμόσουν αυτό που ακούνε στη δική τους γλώσσα. Ο λόγιος δανεισμός αφορά λέξεις που εισέρχονται στη γλώσσα από μια ομάδα μορφωμένων, οι οποίοι γνωρίζουν μια γλώσσα πολύ καλά και έχουν την ικανότητα να καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το πώς μια νέα λέξη θα προστεθεί στο λεξιλόγιό τους.

Όσον αφορά την πηγή, μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τον δανεισμό σε εξωτερικό, εσωτερικό και διαχρονικό δανεισμό. Αρχικά, στον εξωτερικό δανεισμό, ο οποίος είναι πιο συχνός, μια γλώσσα δανείζεται απλά λέξεις από μία άλλη «ξένη» γλώσσα. Επίσης, ο εξωτερικός δανεισμός μπορεί να χωριστεί σε λόγιο (γκαλερί, σαλέ, γεωλογία, λικέρ, καρδιολογία και λαϊκό (βαπόρι, κάργα, κόρνα, πετσέτα). Έπειτα, ο εσωτερικός δανεισμός είναι αυτός κατά τον οποίο μια γλώσσα δανείζεται λέξεις από μια διάλεκτό της (κοπελιά – ροδίτικο ιδίωμα, πυργέλια – λεσβιακό ιδίωμα). Μια άλλη κατηγορία δανεισμού είναι ο διαχρονικός που είναι μέρος του λόγιου και δανείζεται λέξεις από παλαιότερες μορφές γλώσσας.

Οι τρόποι με τους οποίους μπορούμε να δανειστούμε λέξεις είναι το άμεσο δάνειο, που γίνεται μέσω του μεταφραστικού δανείου. Αυτό βέβαια είναι πιο σύνθετο και αφορά τον λόγιο δανεισμό. Σε αυτήν την

περίπτωση οι μορφωμένοι δανείζονται μια λέξη από μια γλώσσα, δεν την εισάγουν στην δική τους αλλά τη μεταφράζουν χρησιμοποιώντας δικά τους στοιχεία (ουρανοξύστης-skyscraper, αυτοκίνητο-automobile, διαδίκτυο-internet). Η δεύτερη περίπτωση αφορά την αυτούσια χρήση έτοιμων ξένων λέξεων (τζάκετ, κομπιούτερ, φέριμποτ, κ.ά.). Το δεύτερο μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί συνήθως αποτέλεσμα αδιαφορίας, βιασύνης και άγνοιας, διότι οι ομιλητές μιας γλώσσας που σέβονται την επικοινωνία τους προσπαθούν να εκφραστούν με στοιχεία που έχουν λάβει από την ίδια τους τη γλώσσα για να τους καταλαβαίνουν όλοι. Οι λέξεις, ωστόσο, δεν είναι τα μόνα προϊόντα γλωσσικού δανεισμού. Οι ίδιες είναι φορείς και άλλων γλωσσικών στοιχείων, τα οποία μπορούν επίσης να καταστούν ενεργά και δημιουργικά στοιχεία στη γλώσσα που τα δανείζεται.

Η ελληνική γλώσσα ομιλήθηκε και ομιλείται από εκατομμύρια ανθρώπους σε μια χρονική διάρκεια που ξεπερνά τις τρεις χιλιετίες. Μέσα σ' αυτήν τη χρονική περίοδο οι ομιλητές της ήρθαν σε επαφή, είτε ως κατακτητές είτε ως κατακτημένοι είτε ως έμποροι είτε ως διανοούμενοι είτε απλά ως αποδέκτες μιας διαφορετικότητας, με διάφορους πολιτισμούς τόσο της Δύσης όσο και της Ανατολής, διαδικασία η οποία εξακολουθεί να υφίσταται και σήμερα. Η ελληνική γλώσσα, όπως είδαμε προηγουμένως, βρίσκεται σε μια διαδικασία άλλοτε αναγκαστικού και άλλοτε εθελούσιου δανεισμού. Μετά από μια δραστική επίδραση από μια δυτική γλώσσα, τη λατινική, που κράτησε από το 2ο αι. π.Χ. έως και τον 6ο αι. μ.Χ., πέρασε σε μια εξίσου ισχυρή επίδραση από μια ανατολική γλώσσα, την τουρκική, που κράτησε από το 15ο έως τις αρχές του 19ου αι. μ.Χ., ενώ τους δύο τελευταίους αιώνες δέχτηκε και δέχεται δραστικές γλωσσικές επιδράσεις από δύο δυτικές γλώσσες, πρώτα τη γαλλική και στη συνέχεια την αγγλοαμερικανική. Όλο αυτό το διάστημα των είκοσι δύο αιώνων δέχτηκε μικρότερης έκτασης επιδράσεις και από άλλες ανατολικές και δυτικές γλώσσες.

Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται στη Γλωσσολογία δανεισμός: η ίδια όμως ονομασία δίνεται και στη διαδικασία με την οποία ένα γλωσσικό στοιχείο περνά από τη μια γλώσσα στην άλλη. Ανεξάρτητα πάντως από την ονομασία που δίνεται, ο δανεισμός αποτελούσε και αποτελεί και σήμερα ένα αρκετά φυσιολογικό στοιχείο εμπλουτισμού και ανανέωσης της γλώσσας και, σε ορισμένες περιπτώσεις, βάση για διαφορές στο ύφος.

Όλες αυτές οι επιδράσεις «μπόλιασαν» την ελληνική γλώσσα κυρίως με λέξεις αλλά δεν άλλαξαν τη φυσιογνωμία της, γιατί μπορεί να τάραξαν, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο, αλλά δεν επηρέασαν άμεσα τη φωνολογική και μορφοσυντακτική δομή της ελληνικής γλώσσας. Αντίθετα μάλιστα, πολλά από τα παλαιότερα γλωσσικά δάνεια αφομοιώθηκαν από την ελληνική γλώσσα με τέτοιο τρόπο, ώστε σε πολλές περιπτώσεις να μην φαίνεται ότι πρόκειται για δάνεια. Λειτουργήσε δηλαδή η ελληνική γλώσσα ως ένα χωνευτήρι γλωσσικών δανείων από ανατολικές και δυτικές γλώσσες, ώστε να μην είναι δυνατό σήμερα να διακρίνουμε – αν εξαιρέσει κανείς το σύγχρονο δανεισμό από την αγγλοαμερικανική – μια δυτικού ή ανατολικού τύπου φυσιογνωμία της νέας ελληνικής γλώσσας. Ο δανεισμός μπορεί να αφορά όλα τα επίπεδα της γλώσσας: το φωνητικό, το φωνολογικό, το μορφολογικό, το συντακτικό, το σημασιολογικό και ιδιαίτερα το λεξιλογικό στο οποίο και θα αναφερθούμε εκτενώς στη συνέχεια.

Δάνεια που προέρχονται από ξένες γλώσσες

Η σημερινή νέα ελληνική περιέχει ένα μικρό αριθμό γλωσσικών δανείων από την αραβική και περσική γλώσσα. Τα δάνεια αυτά αφορούν αποκλειστικά τον τομέα του λεξιλογίου. Οι περσικές και αραβικές λέξεις είναι βέβαιο ότι πέρασαν μέσω της τουρκικής ή και μέσω ευρωπαϊκών γλωσσών στη σημερινή νέα ελληνική και τις διαλέκτους της. Αναφέρονται ορισμένες από τις πιο κοινές στη χρήση τους: *άλγεβρα*, *αλκαλικός*, *αμράς*, *ξενίθ*, *καραβάνι*, *μιναρές*, *μαγαζί*, *παζάρι*, *τσόφλι*, *χασίσι*, *χημεία*, *δράμι*, *ζάρι*, *Κοράνιο* (αραβικές), *αχούρι*, *αγγαρεία*, *ταφτάς*, *ντιβάνι*, *πόλικος*, *παπούτσι*, *τραχανάς* (περσικές.) κ.ά.

Η λατινική είναι η γλώσσα που επικράτησε από τα μέσα του 2ου αι. π.Χ. έως και την τουρκική κατάκτηση του 16ου αι. μ.Χ. στο μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης και σε περιοχές της ανατολικής Ασίας. Το ανατολικό τμήμα του ρωμαϊκού κράτους, το οποίο μετεξελίχθηκε σε βυζαντινό κράτος, είχε μέχρι τον 6ο αι. μ.Χ. ως επίσημη γλώσσα τη λατινική, η οποία αργότερα αντικαταστάθηκε από τη μεσαιωνική ελληνική. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ήταν επόμενο η ελληνική γλώσσα να δανειστεί πληθώρα γλωσσικών στοιχείων από τη λατινική, ένας μεγάλος αριθμός των οποίων επιβιώνει και στη σημερινή ελληνική γλώσσα.

Στη σημερινή ελληνική επιβιώνει ένας αρκετά μεγάλος αριθμός δανείων από τη λατινική, τα οποία μάλιστα έχουν προσαρμοστεί στη

μορφολογία της ελληνικής· τα δάνεια αυτά αφορούν τους εξής τομείς: α) μήνες (Ιανουάριος, Φεβρουάριος κτλ.), β) διοίκηση και στρατός (πρίγκιπας, καγκελάριος, κάστρο, φουστάτο), γ) αντικείμενα σπιτιού (κούπα, κανάτα, κουρτίνα, σκάλα, πόρτα), δ) τρόφιμα (μαρούλι, γαρδούμπα, μούστος), ε) αντικείμενα γραφής (κώδικας, πένα, μεμβράνη). Παραμένουν επίσης στη σημερινή ελληνική ορισμένες εκφράσεις της λατινικής, οι οποίες έχουν αποκτήσει ειδική στερεοτυπική σημασία, όπως *ad hoc*, *de jure*, *de facto*, *casus belli* κ.ά.

Οι Βενετοί εμφανίζονται στο Βυζάντιο στις αρχές του 13ου αι. και κατέχουν ένα μεγάλο μέρος του μέχρι την τουρκική κατάκτηση, ενώ μέχρι το 17ο αι. κατέχουν τα Ιόνια νησιά. Παράλληλα, όλο αυτό το διάστημα είναι κυρίαρχοι στη Μεσόγειο Θάλασσα. Από τις σχέσεις αυτές η ελληνική γλώσσα δανείστηκε ορισμένα γλωσσικά στοιχεία, από τα οποία επιβιώνουν στη σημερινή ελληνική λέξεις κυρίως του ναυτικού λεξιλογίου, όπως *αρμάδα*, *πόρτο*, *κουβέρτα* κ.ά.

Οι σχέσεις των Ελλήνων με τους Ιταλούς χρονολογούνται από το 16ο αι., όταν πολλοί Έλληνες λόγιοι κατέφυγαν στην Ιταλία, η οποία αποτελούσε την εποχή εκείνη το πνευματικό κέντρο της Αναγέννησης. Οι σχέσεις αυτές συνεχίστηκαν και τον 20ο αι. μέσω της κυριαρχίας των Ιταλών στα Δωδεκάνησα αλλά και μέσω των πολιτικοοικονομικών και μορφωτικών σχέσεων της Ιταλίας με την Ελλάδα. Η επίδραση των ιταλικών στα ελληνικά αφορά κυρίως τον τομέα του Λεξιλογίου και έχει επηρεάσει πάρα πολλούς τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας, αλλά κυρίως τους εξής τομείς: α) τέχνη και μόδα (σενάριο, κομπάρσος, κουαρτέτο, ντεμπούτο, φινάλε βάρδος, βιόλα, κομπανία, φούγκα, παντελόνι, κοστούμι, φούστα, κονσέρτο, σόλο), β) ναυσιπλοΐα (κάβος, αμπάρα, καναβάτσο, μπαρκάρω, κουμαντάρω, σινιάλο), γ) συγγένεια και επαγγέλματα (κουνιάδος, κουμπάρος, μπαρμπέρης, μαραγκός, πιλότος, ταπετσιέρης, τορναδόρος), δ) τρόφιμα (γκαζόζα, μουστάρδα, σαρδέλα, καραμέλα, κομπόστα, κρέμα, πάστα, σαλάτα, κουφέτο, περγαμόντο, σαλάμι) κ.ά. Μεγαλύτερη επίδραση, όπως ήταν φυσικό, από τη βενετσιάνικη και την ιταλική δέχτηκαν τα διάφορα ιδιώματα των Επτανήσων και των Δωδεκανήσων, καθώς και η διάλεκτος της κάτω Ιταλίας.

Άλλες γλώσσες της Ανατολής που έδωσαν έναν περιορισμένο αριθμό λεξιλογικών δανείων είναι η εβραϊκή, οι γλώσσες της Ινδίας και πολύ λίγες λέξεις έδωσαν η κινεζική και η ιαπωνική. Εβραϊκής

προέλευσης είναι οι λέξεις βελζεβούλης, Σάββατο, σατανάς και πολλές λέξεις της εκκλησίας (αλληλούια, αμήν, χερουβείμ κτλ.), καθώς και κύρια ονόματα (Ιωάννης, Μαρία κτλ.), ινδικής προέλευσης θεωρούνται οι λέξεις γιόγκα, ζούγκλα, μαχαραγιάς, παγόδα, πιτζάμα, ιαπωνικής οι λέξεις κιμονό και χαρακίρι και κινεζικής οι λέξεις τσάι και μανδαρίνος.

Εδώ θα πρέπει να σταθούμε και να τονίσουμε και την παρουσία ορισμένων λέξεων σλαβικής προέλευσης (από ρωσικά, βουλγαρικά, σερβικά κτλ.), περίπου 100 οι οποίες χρησιμοποιούνται ευρέως στη νέα ελληνική και τις διαλέκτους της. Καταρχάς έχουμε τις γενικές λέξεις σλαβικής προέλευσης, ασβός, βάβω/μπάμπω, γιάφκα, γκλάβα, γκορτσιά, βοεβόδας, γκουστερίτσα, κόρα, κόσα, ντόμπρος, πάπρικα, τρόικα, πογκρόμ, μπέμπελη, τσάρος, τσίπα κτλ. Υπάρχουν λέξεις «πολιτισμικές» που αναφέρονται ειδικά σε πρόσωπα και πράγματα σλαβόφωνων χωρών, όπως ιντελιγκέντσια, κολεκτίβα, μπολσεβίκος, νομενκλατούρα, ντιρεκτίβα, περεστρόικα, προβοκάτσια, σαμοβάρι, σοβιέτ κτλ., καθώς και κάποιες ιδιωματικές λέξεις, που χάνονται, όπως καστραβέτσι, οβορός, ρούσα, κούμπλο, μπέλα, τσουράπι, κάκω κτλ. Επίσης, δεν μπορεί να μη γίνει λόγος και για τα τοπωνύμια στην Ελλάδα, που σχετίζονται με σλάβικες γλώσσες. Τα περισσότερα βρίσκονται στη Μακεδονία (730) και ακολουθούν η Πελοπόννησος (429), η Ήπειρος (418), η Στερεά Ελλάδα (250), η Θεσσαλία (230) και τα Επτάνησα (18). Χαρακτηριστικά παραδείγματα, όπως Αράχοβα, Βαλτέσια, Βοδενά, Δολιανά, Κερέσοβα, Κοπρινίτσα, Μέτσοβο, Μπάλα, Πιάνα, Πλέσια, Πόποβο κ.ά.

Οι εβραϊκής προέλευσης λέξεις πέρασαν στην ελληνική την περίοδο των πρώτων χριστιανικών χρόνων και διατηρήθηκαν κυρίως μέσω της γλώσσας της χριστιανικής εκκλησίας, ενώ οι δάνειες λέξεις ινδικής, ιαπωνικής και κινεζικής προέλευσης πέρασαν τα νεότερα χρόνια και αποκλειστικά σχεδόν μέσω των ευρωπαϊκών γλωσσών. Ένα μέρος των λέξεων ρωσικής προέλευσης πέρασε στην ελληνική το 19ο αι., λόγω της επαφής και των σχέσεων των Ελλήνων με την τσαρική Ρωσία, ενώ ένα άλλο μέρος λέξεων που συνδέεται με το κομμουνιστικό καθεστώς πέρασε στη νέα ελληνική κυρίως την περίοδο του μεσοπολέμου και αργότερα.

Η τουρκική γλώσσα δάνεισε στην ελληνική πάρα πολλά γλωσσικά στοιχεία, τα περισσότερα από τα οποία έχουν προσαρμοστεί σήμερα στη φωνητική και τη μορφολογία της ελληνικής. Στον τομέα του Λεξιλογίου τα δάνεια της ελληνικής από την τουρκική είναι πάρα πολλά.

Αυτά ανήκουν κυρίως στους εξής τομείς: α) μαγειρική (γιαπράκι, κεφτές, μεζές, γιαρμάς, μπακλαβάς, κεμπάπ, λουκούμι, σάμαλι, σαραγλί, παντζάρι, παστουρμάς, πατσάς, πλάφι, τραχανάς, χαλβάς), β) ενδυμασία και επίπλωση (γιακάς, σοφάς, σόμπα, τσέπη, κιλίμι, ντιβάνι, παπούτσι, παντζούρι, περβάζι, σεντέφι, σιντριβάνι, τζάμι, τζάκι, χαμάμ), γ) αντικείμενα καθημερινής χρήσης (φλιτζάνι, τσακμάκι, καπάκι, μαγκάλι, ναργιές, τσάντα, κουβάς, ταβάς, ταψί, τσουβάλι), δ) ιδιότητες ανθρώπων (καραβανάς, μανάβης, μπακάλης, μουσαφίρης, νταγλαράς, τσοπάνος, νταντά, γουρσουζής, μαγκούφης, μπεκρής, σερσέμης, τζαναμπέτης, φουκαράς) κ.ά. Τέλος, πάρα πολλά επώνυμα Ελλήνων πολιτών αποτελούν κατασκευές λέξεων τουρκικής προέλευσης, όπως π.χ. Αϊβατζής-ίδης<aynaci=πωλητής κυδωνιών, Γιαγκίνης, <yangin=φωτιά, Ζαΐμης<zaim=κάτοχος γης, Ιντζές<ince=λεπτός, Καβαδιάς<kâbud=ρούχο με γούνα, Φυντανίδης<fîdan=νεαρό φυτό, άνθος, Κάλφας<kalfa=μαθητευόμενος ράπτης, Σεφέρης<sefer=πορεία, Βουδούρης<bodur=μικρός, κοντός, Χαλβατζής<helvacî=παρασκευαστής ή πωλητής χαλβά κ.ά.

Οι σχέσεις των Γάλλων με τους Έλληνες αναπτύχθηκαν κυρίως μετά τη Γαλλική Επανάσταση, όταν η πνευματική ζωή της Γαλλίας έγινε πηγή άντλησης φιλελεύθερων ιδεών από τους Έλληνες διανοούμενους. Η Γαλλία, και ιδιαίτερα το Παρίσι, έγινε κατά το 18ο, αλλά πολύ περισσότερο το 19ο και το πρώτο μισό του 20ου αι., πόλος έλξης των Ελλήνων λογίων. Η απελευθέρωση του 1821 και η επακολουθήσασα ίδρυση του νεοελληνικού κράτους συνέπεσε με την κυριαρχία της γαλλικής γλώσσας σε διεθνές επίπεδο, με αποτέλεσμα η διαμορφούμενη επίσημη κρατική ελληνική γλώσσα να δανειστεί γλωσσικά στοιχεία από τη γαλλική για να επενδύσει έννοιες και αντικείμενα του υλικού πολιτισμού, για τα οποία η αρχαία ελληνική δε διέθετε αντίστοιχους όρους. Έτσι, καταρχήν η εισβολή δανείων από τη γαλλική έγινε για εξυπηρέτηση κάποιων αναγκών επικοινωνίας. Παράλληλα όμως, λόγω του κύρους που συνόδευε τη γαλλική το 19ο αι., έγινε η δεύτερη γλώσσα των μορφωμένων, η μοναδική διδασκόμενη ξένη γλώσσα στα ελληνικά σχολεία μέχρι και τη δεκαετία του 1950 και η γλώσσα των «σαλονιών», η γλώσσα δηλαδή που προσέδιδε κύρος σε όσους τη μιλούσαν. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι διεθνείς πολιτικοοικονομικές συνθήκες μείωσαν την κυριαρχία της γαλλικής ως διεθνούς γλώσσας. Επακόλουθο ήταν να μειωθεί και η επίδρασή της στη νέα ελληνική προς όφελος της αγγλοαμερικανικής. Σήμερα τα δάνεια

που δέχεται η νέα ελληνική από τη γαλλική είναι πολύ περιορισμένα και αφορούν πολύ ειδικούς τομείς.

Στον τομέα του Λεξιλογίου οι κύριοι τομείς στους οποίους δανείστηκε η ελληνική από τη γαλλική είναι οι εξής: α) ενδυμασία (γραβάτα, κασκόλ, ζακέτα, καμπαρντίνα, μαγιό, ταγέρ, καρό, γκαρνταρόμπα, δαντέλα, μακιγιάζ, μπιζού), β) χρώματα (βεραμάν, μπλε, καφέ, μπορντό, ροζ, εκρού), γ) διακόσμηση (αμπαζούρ, σαλόνη, εταζέρα, σιφονιέρα, σουβενίρ), δ) μαγειρική (εκλέρ, κρέπα, μπον φιλέ, ορντέβρ, κονιάκ, μιλφείγ), ε) τέχνη και διασκέδαση (ακορντεόν, βεντέτα, γκαλερί, αφίσα, κολάζ, μπαλάντα, ρεσιτάλ, ντοκιμαντέρ, κουλτούρα, ντοκτορά, σουξέ, πiónι, φαβορί), στ) αθλητισμός (γκραν πρι, μοξέρ, σκι, αρασέ, τουρνουά), ζ) τεχνολογία (καλοριφέρ, κοντέρ, μοτέρ, ρουλεμάν, καρμπιρατέρ, μπουλόνη, ρουμπινές, σασμάν) κ.ά.

Τέλος, η ελληνική πήρε κάποιες φράσεις της γαλλικής, τις οποίες προσάρμοσε μεταφράζοντάς τες στην ελληνική. Ορισμένες από αυτές τις εκφράσεις είναι οι εξής: έλαβε χώρα – a eu lieu, κατά πάσα πιθανότητα – selon toute probabilité, πήρε διαστάσεις – a pris des dimensions, παίρνω ενεργό μέρος-prendre une part active.

Οι σχέσεις της ελληνικής με την αγγλική γλώσσα αρχίζουν ήδη από τα τέλη του 18ου αι. με τους Άγγλους περιηγητές, οι οποίοι επισκέπτονται την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, και συνεχίζονται και κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1821 με τους Άγγλους φιλέλληνες αλλά και μετά από αυτήν, μέσω της επιρροής που ασκούσε η αγγλική εξάπλωση τόσο με τις αποικίες όσο και με τη βιομηχανική επανάσταση. Ο γλωσσικός δανεισμός όμως της ελληνικής από την αγγλική υπήρξε τότε ελάχιστος. Ο αριθμός των γλωσσικών δανείων από την αγγλική μεγαλώνει κάπως στις αρχές του 20ου αι. από το χώρο των σπορ και ιδίως με την αθρόα μετανάστευση Ελλήνων στις Η.Π.Α. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η επίδραση της αγγλοαμερικανικής στη νέα ελληνική αυξάνεται συνεχώς λόγω των φιλικών σχέσεων που αναπτύχθηκαν μεταξύ Ελλάδας και Η.Π.Α. σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Έτσι, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται στην Ελλάδα μια αθρόα εισαγωγή επιστημονικών, πολιτιστικών και ιδεολογικών προϊόντων αγγλοαμερικανικής προέλευσης.

Στον τομέα του Λεξιλογίου ο δανεισμός αφορά όλους σχεδόν τους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα όμως η νέα ελληνική έχει δανειστεί λέξεις στους εξής τομείς: α) αθλητισμός (βόλεϊ, γκολφ,

μπάσκετ, οφσάιντ, πόλο, ράλι, σέρφιγκ, χόκεϊ, γκολ, κόρνερ, ταϊμάουτ, ματς, πέναλτι, σκορ, σπορ, τένις κτλ.), β) τεχνολογία (αιρ κοντίσιον, κάμερα, όφσσετ, ραντάρ, σκάνερ, φαξ, τζιπ, τούνελ, κομπιούτερ, μόνιτορ, τάνκερ κτλ.), γ) μόδα (λουκ, πουλόβερ, τζάκετ, μίνι, μάζι, νάιλον, μεϊκάπ, σορτς, σπρέι κτλ.), δ) τέχνη και διασκέδαση (γουέστερν, θρίλερ, κλόουν, κόμικ, μιούζικαλ, μπλουζ, ντραμς, ποπ, σίριαλ, σκετς, στέρεο, χιούμορ, χόμπι, κλαμπ, μπαρ, τρανζίστορ κτλ.), ε) οικονομία (εμπάργκο, σπόνσορας, μάνατζμεντ, στοκ, σουπερμάρκετ, τράνζιτ, τσεκ κτλ.) στ) φαγητό (χάμπουργκερ, τσιπς, κρακεράκια, μπείκον κ.ά.). Εκτός από τις δάνειες λέξεις, η νέα ελληνική έχει πάρει από την αγγλοαμερικανική ένα μεγάλο αριθμό στερεοτύπων εκφράσεων, ορισμένες από τις οποίες είναι οι παρακάτω: αγώνες καλής θελήσεως – goodwill games, γεύμα εργασίας – working lunch, φαινόμενο θερμοκηπίου – greenhouse effect κ.ά.

Τα γλωσσικά δάνεια από άλλες δυτικές γλώσσες είναι περιορισμένα. Έτσι, ανάμεσα στις λέξεις που δανείστηκε η ελληνική γλώσσα από τη γερμανική είναι το οικονομικό κραχ, το προτσές (διαδικασία), το μάρκο, η μπίρα, το ντίτζελ και το σνίτσελ, ενώ από την ισπανική οι λέξεις μαλαγάνα, κανίβαλος, πατάτα, καστανιέτες, παρέα, ταμπάκο και χούντα.

Συμπεράσματα, εκτιμήσεις

Η ελληνική γλώσσα, όπως διεξοδικά είδαμε, δέχτηκε γλωσσικά στοιχεία από γλώσσες της Ανατολής και της Δύσης σε όλες τις περιόδους της ιστορίας της, διαδικασία η οποία συνεχίζεται και σήμερα. Λόγω όμως της παγκοσμιοποίησης, της ανάπτυξης των Μ.Μ.Ε., της δυνατότητας για εύκολη μετακίνηση από χώρα σε χώρα αλλά και λόγω της διαφαινόμενης κυριαρχίας της αγγλοαμερικανικής (lingua franca) σε όλους σχεδόν τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, η διαδικασία του γλωσσικού δανεισμού παρουσιάζει προφανώς διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτά που παρουσίαζε ο δανεισμός της ελληνικής γλώσσας από άλλες γλώσσες παλαιότερα. Ο δανεισμός από την αγγλοαμερικανική απλώνεται ταυτόχρονα σε όλη την επικράτεια και χρησιμοποιείται ευρύτατα στον προφορικό λόγο, ιδίως των νέων, αλλά και στο γραπτό λόγο, είναι δραστηκότετος σε ορισμένους εξειδικευμένους επιστημονικούς τομείς (πληροφορική, αεροναυτική, οικονομία, φυσική, χημεία, ιατρική κ.ά.) και χρησιμοποιείται συχνά και για υφολογικούς λόγους. Παρόλα αυτά δε φαίνεται προς στιγμή να

επηρεάζει τη δομή της νέας ελληνικής, ο δε αριθμός των πραγματικά δίγλωσσων με ισότιμη γνώση της αγγλοαμερικανικής και της ελληνικής είναι σχετικά μικρός. Γενικά η αγγλοαμερικανική κάνει σήμερα έντονη την παρουσία της στο νεοελληνικό λόγο, γεγονός που μας επιτρέπει να πούμε ότι το «γλωσσικό κέντρο βάρους» της νέας ελληνικής κλίνει σήμερα προς τη Δύση, η οποία αντιπροσωπεύεται από την αγγλοαμερικανική.

Οφείλουμε, όμως να δώσουμε την πρέπουσα σημασία σε ορισμένες λεπτομέρειες:

Πρώτον, οι γλώσσες που μπορούν να δανείζονται είναι ακριβώς οι ζωντανές, όχι οι αποθαμένες, όπως τόνιζε ο Ροϊδης. Η ελληνική, λοιπόν, μια γλώσσα που μιλιέται από δέκα εκατομμύρια Έλληνες, μισό εκατομμύριο Ελληνοκύπριους, πολλές εκατοντάδες χιλιάδες ομογενείς αλλά πλέον και από εκατοντάδες χιλιάδες ξένους μας, δεν είναι βέβαια πεθαμένη.

Δεύτερον, και η αρχαία ελληνική δανειζόταν, και δεν μπορούμε βέβαια να τη φανταστούμε δίχως τις λέξεις χάρτης, αρραβών, χρυσός, κυπάρισσος ή σινδών, όπως δεν μπορούμε να φανταστούμε τη νέα ελληνική δίχως τις λέξεις ντέρτι και σεκλέτι, ή πάλι μαγνητόφωνο, τεχνολογία, αντιβιοτικό, φωτογραφία, πολιτισμός, που κι αυτές δανεικές είναι, έστω «αντιδάνεια», αν και ο «πολιτισμός» δεν είναι καν αντιδάνειο αλλά μετάφραση από τον Κοραή του γαλλικού «civilisation». Αλήθεια, γίνεται να πάψουμε να γευόμαστε το κοκορέτσι επειδή έχει αλβανική καταγωγή, ή τη λατινογενή γαρδούμπα και τη βενετσιάνικης υπηκοότητας μπριζόλα, κι όλα τούτα με τη συνοδεία του τουρκικού ζουρνά, του ιταλικού κλαρίνου και του τουρκοταταρικού τσίπουρου;

Τρίτον, κατά τις λεξικογραφικές στατιστικές, από τα 60.000 λήμματα του γενικού λεξιλογίου της νέας ελληνικής οι δάνειες αγγλικές λέξεις δεν υπερβαίνουν το 5%, άρα δεν τεκμηριώνεται «εισβολή» και «διάβρωση», όταν μάλιστα εμείς καμαρώνουμε ότι δανείσαμε στην αγγλική τουλάχιστον τα μισά της λήμματα, δίχως αυτό να εξελληνίσει την αγγλική ή να την οδηγήσει στο θάνατο.

Ας σταματήσουμε λοιπόν να αγανακτούμε με τις «καταστροφικές» συνέπειες από την εισαγωγή δάνειων λέξεων στη νέα ελληνική. Το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού είναι παγκόσμιο και συναντάται σε όλες τις γλωσσικές κοινότητες, ακόμα και σε γλώσσες που κατά περιόδους εμφανίζονται περισσότερο «ισχυρές» Η γλώσσα

λοιπόν είναι ένα δυναμικό σύστημα που εξελίσσεται διαρκώς και αναπροσαρμόζεται στις ανάγκες της γλωσσικής κοινότητας σε κάθε δεδομένη συγχρονία.

Σκοπό της γλώσσας συνιστά η ικανοποίηση των αναγκών επικοινωνίας των ομιλητών. Όταν η εξέλιξη του πολιτισμού, οι κοινωνικοεμπορικές συνθήκες, τα ιστορικά γεγονότα και η δεδομένη πολιτιστική υπεροχή (σε κάποιον τομέα) μιας γλώσσας προβάλλουν νέα αντικείμενα αναφοράς, τότε ο γλωσσικός δανεισμός καθίσταται αναπόφευκτος. Μάλιστα, είναι αναγκαίος όταν η δανειζόμενη γλώσσα δεν περιλαμβάνει γλωσσικούς όρους που να μπορούν να περιγράψουν ένα νέο αντικείμενο αναφοράς. Θα σκεφτείτε βέβαια: Για ποιο λόγο δε δημιουργούμε νέες λέξεις; Δεν είναι τόσο απλό όσο ακούγεται. Μια λέξη, για να ενσωματωθεί στο λεξιλόγιο ενός μέσου ομιλητή, χρειάζεται να γνωρίζει ευρεία διάδοση. Αυτό όμως, είναι δύσκολο να επιτευχθεί, διότι στα πλαίσια της καθημερινής ανταλλαγής ονομάτων για νέα αντικείμενα αναφοράς, ο ομιλητής δε θα μπορέσει να κρατήσει και το αυτούσιο και το μεταφραστικό δάνειο (ιδίως όταν το αυτούσιο γνωρίζει άμεσα μεγαλύτερη διάδοση). Για παράδειγμα, ο Γ. Μπαμπινιώτης προτείνει τη λέξη «ταχυφαγείο» για το «φαστφουντάδικο», ενώ ο αείμνηστος Α. Τσοπανάκης τη λέξη «χειραγώγηση» αντί «μάνατζμεντ». Πόσοι όμως το χρησιμοποιούν στη θέση του ξένου;

Επίσης, αποτελεί γεγονός ότι πολλές φορές η «ελληνοποιημένη» δάνεια λέξη φαντάζει αναχρονιστική έως αστεία στους σημερινούς ομιλητές και πολλές φορές εμπίπτει και σε α-χρησία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι λέξεις αγορατεχνική αντί μάρκετινγκ, λαστιχοκολλητής αντί βουλκανιζατέρ, θηλυκωτήρι αντί αγκράφα, υδροπέπων αντί καρπούζι, σγουροτήρι αντί μπικουτί, κόνικλος αντί κουνέλι, λαιμοδέτης αντί γραβάτα κ.ά.

Συνεπώς, δε μπορούμε να μην αποδεχόμαστε τα σύγχρονα γλωσσικά χαρακτηριστικά. Εξάλλου, υπάρχουν δάνειες λέξεις που έχουν ριζώσει για τα καλά στο ελληνικό λεξιλόγιο ώστε να καλύπτουν πλέον «κενά» της νέας ελληνικής πχ. πόρτα, φούρνος, καρέκλα, πετσέτα, παπούτσι, τενεκές, μανίκι, μπουγάδα, κουμπάρας, γάμπα, μαγιονέζα κ.ά.

Φυσικά, η μαζική εισροή ξένων λέξεων σε μια γλώσσα είναι επικίνδυνη διότι αλλοιώνει και νοθεύει το χαρακτήρα και τη δομή της γλώσσας. Τι μπορεί να γίνει; Δεν είναι εύκολο να καταλήξουμε σε κάποια «εκκαθάριση» του ελληνικού λεξιλογίου, διότι μια τέτοια ενέργεια μπορεί

να προκαλέσει σοβαρά προβλήματα έως και γλωσσικό ζήτημα. Ούτε φυσικά μπορούμε να απομονωθούμε από την εξέλιξη του πολιτισμού, της πληροφορίας και της τεχνολογίας. Χρειάζεται λοιπόν μια πιο βαθιά και συνολική σκέψη. Δεν πρέπει να ξεχνάμε τις επιδράσεις που έχει ασκήσει η ελληνική γλώσσα σε άλλες ευρωπαϊκές και μη γλώσσες και την ολοκληρωτική σχεδόν επικράτησή της στο επιστημονικό λεξιλόγιο. Οι όροι astronomy, bibliography, democracy, euphoria, mathematics, telegraph, philosophy, tragedy έχουν καθιερωθεί παγκοσμίως και κατάγονται προφανώς από ελληνικές γλωσσικές ρίζες.

Αν λοιπόν πρέπει ν' απορρίψουμε κάθε ξενική γλωσσική επίδραση και να υποστηρίξουμε τη χρήση της αμιγούς ελληνικής γλώσσας στην Ελλάδα, της καθαρής αγγλικής στην Αγγλία, της γαλλικής στη Γαλλία και ούτω καθεξής, θα πρέπει ν' απορρίψουμε και το προαναφερθέν φαινόμενο. Ας μη ξεχνάμε πως όλοι στην καθημερινότητά μας χρησιμοποιούμε λέξεις αγγλικής προέλευσης προκειμένου να κάνουμε πιο εύκολη τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του διαδικτύου. Από την άλλη πλευρά ως Έλληνες οφείλουμε να προστατεύσουμε την ελληνική γλώσσα. Αυτό όμως δεν θα γίνει κατορθωτό με την απόρριψη οποιασδήποτε ξενικής γλωσσικής επίδρασης, αλλά με την προσπάθεια να τη γνωρίζουμε, να μην την εκβαρβαρίζουμε, και να τη χρησιμοποιούμε σωστά και με σεβασμό.

Κυρίως όμως, οφείλουμε να μην ξεχνάμε ποτέ τις ρίζες της γλώσσας μας και το γεγονός ότι αυτή είναι μία από τις αρχαιότερες γλώσσες του κόσμου, η γλώσσα της φιλοσοφίας, της τέχνης, της ιστορίας, της επιστήμης. Επιπλέον, ίσως αρχίσουμε ν' αντιμετωπίζουμε πιο ευνοϊκά τα γλωσσικά δάνεια αν σκεφτούμε ότι πολλές από τις φαινομενικά ξένες λέξεις έχουν ρίζες ελληνικές! Λέξεις όπως κόμικς (αγγλικό comic/comics < λατινικό comicus < αρχαιοελληνικό κωμικός), κολάζ (γαλλικό collage < λατινικό colla < αρχαιοελληνικό κόλλα), μπαλέτο (ιταλικό balletto < λατινικό ballare < αρχαιοελληνικό βάλλω=ρίχνω, απ' όπου το βαλλίζω=ρίχνω τα πόδια εδώ κι εκεί, χοροπηδάω, χορεύω), σενάριο (ιταλικό scenario < λατινικό scena < αρχαιοελληνικό σκηνή), και πολλές ακόμα εισέρχονται στο ελληνικό λεξιλόγιο θεωρούμενες ξενόφερτες, παρ' όλα αυτά μετά από μία πιο προσεκτική ματιά αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για λέξεις με ρίζα ελληνική. Έτσι, αυτές οι λέξεις στην πραγματικότητα επιστρέφουν στη γλώσσα από την οποία προήλθαν και συνιστούν τα λεγόμενα αντιδάνεια.

Τα δάνεια λοιπόν, δεν αποτελούν ιδιαίτερη απειλή για τη γλώσσα απ' τη στιγμή που χρησιμοποιούνται σωστά. Η δημιουργική και συνειδητοποιημένη ενσωμάτωσή τους στη γλωσσική πραγματικότητα επιφέρει θετικά αποτελέσματα και συντελεί στην εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Adrados 2010:** Francisco R. Adrados. Ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Από τις απαρχές ως τις μέρες μας. Μετάφραση: Alicia Villar Lecumberri. Τρίτη έκδοση. Εκδόσεις Παπαδήμα. Αθήνα, 2010.

2. **Contossopoulos 1978:** N. Contossopoulos. L' influence du français sur le grec. – Athènes, 1978.

3. **Mackridge 1990:** Peter Mackridge. Η Νεοελληνική γλώσσα. Περιγραφική ανάλυση της νεοελληνικής κοινής. Μετάφραση Κ. Ν. Πετρόπουλος. Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα, 1990.

4. **Tonnet 2009:** Henri Tonnet. Ιστορία της νέας ελληνικής γλώσσας. Η διαμόρφωσή της. Μετάφραση: Μαρίνα Καραμάνου. Δεύτερη έκδοση. Εκδόσεις Παπαδήμα. Αθήνα, 2009.

5. **Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994:** Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη. Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη, 1994.

6. **Κοντοσόπουλος 1981:** Ν. Κοντοσόπουλος. Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής. – Αθήνα, 1981.

7. **Μπακάκου-Ορφανού 2005:** Α. Μπακάκου-Ορφανού. Η λέξη της Νέας Ελληνικής στο γλωσσικό σύστημα και στο κείμενο. Αθήνα: Περιοδικό «Παρουσία», παράρτημα αρ. 65, 2005.

8. **Μπαμπινιώτης 1999:** Γ. Μπαμπινιώτης. Η Γλώσσα ως αξία. Το παράδειγμα της Ελληνικής. Μελετήματα, διαλέξεις και άρθρα 1978–1993. Εκδόσεις Gutenberg, 1999.

9. **Μπαμπινιώτης 2010:** Γ. Μπαμπινιώτης. Λεξικό συνώνυμων – αντώνυμων της νέας ελληνικής γλώσσας. Λεξικολογικός θησαυρός. Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε. Αθήνα, 2011.

10. **Μπαμπινιώτης 2010:** Γ. Μπαμπινιώτης. Διαλογισμοί για τη γλώσσα και τη γλώσσα μας. Απλά μαθήματα γλώσσας και γλωσσολογίας. Δεύτερη έκδοση. Εκδόσεις Καστανιώτη, 2010.

11. **Μπόγκας 1951:** Ευ. Μπόγκας. Τα εις την τουρκικήν, περσικήν και αραβικήν δάνεια της ελληνικής Αθηνά 55, 1951.

12. **Ρούμπος 2007:** Δ. Ρούμπος. Η ιστορία της ελληνικής γλώσσας. – Β: Societas Classica. Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока II. Велико Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2007, с. 43–50.

13. **Ρούμπος 2011:** Δ. Ρούμπος. Η ελληνική γλώσσα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. – Β: Societas Classica. Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока V. Велико Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2011, с. 298–303.

14. **Τζέμος 2013:** Γιάννης Τζέμος. Τα ελληνικά επώνυμα τουρκικής προέλευσης στο ένθετο της εφ. τα νέα. Τα μυστικά των ονομάτων. Αθήνα, 2013.

15. **Τομπαΐδης 1990:** Δ. Τομπαΐδης. Ελληνικά επώνυμα τουρκικής προέλευσης. Αθήνα: Επικαιρότητα, 1990.

16. **Τσοπανάκης 1976:** Α. Γ. Τσοπανάκης. Γραπτή και προφορική δημοτική, ΝΕ, Χριστούγεννα 1976.

17. **Χαραλαμπίδης 1992:** Χ. Χαραλαμπίδης. Μεταφραστικά δάνεια της νέας ελληνικής από ευρωπαϊκές γλώσσες στο Νεοελληνικός λόγος. Αθήνα: Νεφέλη, 1992.